

HAZAI TÜKÖR

VAN KIVEZETŐ ÚT...

(Hozzászólás a „Füstölő Falu”-hoz)

Hatvani Dániel „Füstölő falu”-ja nemcsak a kalocsai járásra jellemző. Azok a problémák, amelyeket írásában felvet, máshol is megvannak, vagy megvoltak. Sok helyen jelentkezik az ipar elszívó hatása, a fiatalok elvándorlása, az egyszerűbb szervezeteti formák ellentmondása, az átlagos tagéletkor emelkedése és a háztáji gazdaságok rohamos fejlődése.

Mindezeket talán egy fogalommal úgy jelölhetnénk, hogy a mezőgazdaságban csökken a munkaerő. Mivel ez közvetlenül is érzékelhető a termelőüzemekben, megpróbálnak ellene védekezni részben úgy, hogy bevezetik, illetve kiterjesztik a részes művelést, részben pedig úgy, hogy fokozzák a gépesítést, fejlesztik az öntözőhálózatot, vetésszerkezeti változtatásokat eszközölnek. A társadalmi szervek, pártszervek meggyőző, felvilágosító munkával szintén igyekeznek a negatív hatásokat csökkenteni.

Ezek egy részét áthidaló megoldásoknak nevezném, melyekkel szemben ellentétesen ható tényezők is akadnak szép számmal. Az írás felveti például a mérleghiányt, az engedély nélküli fuvarozást, a felvásárlás jelenlegi formáját, az indokolatlan feljelentéseket, sőt a hangulatot felkavaró kiadványokat is.

Felveti az írás azt is, hogy a fiatalság nagy része tanul, s ezeket valamilyen módon a mezőgazdasághoz kellene kötni. Meg kellene oldani a bérfizetéseket, a nyugdíjat, az ipari biztosítást, hisz a több tízezer holdas telepítések Bács megyében és az ország többi részén is lassan termőre fordulnak, ki fogja azokat megművelni?

Hatvani Dániel „Füstölő falu”-ja valóban füstölög, még a szó szoros értelmében is. Olvasása közben szinte maga előtt látja az ember a Bács megyei kis falu fölött gomolygó nehéz füstöt, melyben benne örvénylik a gazdasági nehézségek mellett a régi világ visszatérő lidércnyomása, a vallási villongás stb. Sok figurát elevenít meg s nem lehet rámondani, hogy a fantázia szülte ezeket, hanem élnek, léteznek. Legfeljebb többszöri elolvasás után azon gondolkozik az ember, hogy a valóságban van-e akkora szerepük, mint amekkorát nekik az írás tulajdonít.

Tény az, hogy mindezek a kérdések manapság különösen homokterületeken, gazdálkodó szövetkezeteknél kisebb vagy nagyobb mértékben előfordulnak. Érdeemes is a felvetett problémákhoz kiegészítő tapasztalatot szedni, alaposabban megvizsgálni, és úgy keresni a megoldás lehetőségét.

Mielőtt azonban ezt tennénk a felvázolt csoportosításban — tények alapján — tovább kell elemeznünk, mert csak akkor lehet valamilyen elképzelést is leírni, és a jelenlegi füstölő falu ködös füstjét eloszlatni. Mindenekelőtt azt a kérdést kell megvizsgálni, hogy *valóban csökken-e a mezőgazdasági munkaerő*, logikus-e hogy csökkenjen, *milyen pozícióban szerepel e vonatkozásban a közös és a háztáji, létezik-e rejtett munkaerő*, és efféle kérdéseket.

I.

A mezőgazdasági munkaerő valóban csökken. Ez a csökkenés akkor is bekövetkezett volna, ha a mezőgazdaság szocialista átszervezése elmarad. Egyszerűen számolni kell azzal a ténnyel, hogy a világ minden táján az emberek városokba tömörülnek. Erről tanúskodik az is, hogy évszázadok során jutottunk el addig — 1930 táján —, hogy a világban 30 db, milliónál több lelket számláló város alakult ki. A következő 30 évben — tehát az 1960-as évekre — viszont már 62-re emelkedett a milliónál több lakossal rendelkező városok száma.

Miért vándorolnak az emberek a város felé? Az emberek áramlásának ezt az irányát világszerte sokan vizsgálják. Az egészen bizonyos, hogy a föld lakossága nő, a technikai előrehaladás fokozódik, és a megnövekedett lakosságnak élelmiszer-szükségletét fokozott termeléssel lehet kielégíteni. A fokozott termeléshez

pedig nagyobb termésátlagok kellene. Hogy ezt a nagyobb termésátlagokat biztosítani lehessen — mivel nálunk szűzföldek nincsenek —, *meg kell találni azokat a technikai eszközöket*, amelyekkel a mezőgazdaságban maradt kisebb létszám biztosítani tudja — termelékenyebb munkával — a fokozott szükségletet.

Természetesen a városi lakossággal, illetve annak növekedésével velejár a *szolgáltatóágazatok* kifejlődése. Ez mind emberi munkaerőt igényel. Mindezt a városok meglévő lakossága és felnövekvő nemzedéke nem képes pótolni, ezért máshonnan munkaerőt elvenni, mint a faluból, nem lehet. Tehát a társadalmi és gazdasági előrehaladás nélkülözhetetlen feltétele, hogy a mezőgazdaságból munkaerőt szabadítsunk fel, mert — áttételesen — a mezőgazdaság fejlődése is ettől függ.

Mindez nem egyformán jelentkezik az ország egyes tájain. Közismert, hogy olyan döntés született a központi szerveknél, mely szerint a vidéket iparosítani kell. Kérdés: logikus volt-e a vidék iparosításában állást foglalni? Az hiszem, igen.

Ha az egész ipari fejlesztést úgy képzelnénk el, hogy az Budapesten fog összpontosulni, akkor az egész népgazdaságot olyan helyzet elé állítanánk kommunális, szociális és egyéb beruházások terén, szolgáltató ágazatok fejlesztésében, hogy le kellene mondani az iparosítás jelenlegi üteméről. Ez pedig további hátrányokat vonna maga után. Mindamelllett azzal is számolni kell, hogy ahová az ipar letelepül — éppen a szolgáltató ágazatok kifejlődése, valamint a műszakilag magasabb kultúra jelenléte miatt is —, az általános kulturáltsági színvonal emelkedését is maga után vonja.

Mindebből tehát az következik, hogy nem mondhatunk le ez utóbbi lakosság-nevelő hatásáról.

Vidékenként egy-egy ilyen hely, mint a cikkben említett kalocsai iparosítás, negatívan is hathat, de nem feltétlenül. Pl. a szegedi Felszabadulás Termelőszövetkezet keserves munkával kiemezte, hogy miért mennek el az emberek iparba dolgozni, és amikor ezt megkereste, annak a módját is sikerült megtalálni, hogyan lehet ez ellen védekezni. De ha már itt tartunk, tegyük fel a kérdést. Mi az oka — a társadalmi szükségyszerűsége túl, amiért *szubjektíve is elhatározzák az emberek* —, hogy az iparba mennek dolgozni? Mindenekelőtt a biztos kereset a legfőbb indíték.

Közismert, hogy a termelőszövetkezetek eredményüktől függően részesítik tagjaikat az elvégzett munka arányában a szétosztható jövedelemből. Ez terjedhet majdcsak nulla forinttól 20—30 vagy még ennél is több ezer forintig. A termelőszövetkezeti jövedelem elosztásának jelenlegi, vagy még inkább a korábbi módja lehetővé tette, hogy elködösüljön a munka és az eredmény közötti összefüggés. Senki nem tudja, hogy a munkaegység mennyit fog érni, senki nem tudja, hogy mit fog kapni, mire számíthat. Ezért, különösen mielőtt még ezt ki is próbálhatták volna, igen sokan úgy gondolkodtak: az a biztos, ha kéthetenként vagy havonta a borítékot fel lehet nyitni, és annak tartalmát a boltban személyes szükséglet kielégítésére be lehet váltani. Ez azonban még nem minden.

Az iparban előrehaladottabb a fizikai munka terhe alól való mentesülés. Az iparban szervezettebb a munka, szervezettebb körülmények között, gépi technikával örömteljesebb is dolgozni. Nemegyszer találkozni olyan emberrel, aki helyben 30—40%-kal többet kereshetett volna, ha a faluban marad a termelőszövetkezetben dolgozni, s csak azért vándorolt el, mert részben a biztos kereset reménye, részben pedig *a fizikailag könnyebb munka és a kulturáltabb környezet vonzotta*, és ez a harmadik tényező az, amely miatt is igyekeznek a város felé az emberek.

Nemcsak a tanyai elszigeteltséget unták meg. A tanyai elszigeteltségben is nagyon vaskos anyagi érdek fűzte őket ahhoz, hogy számkivetett életet éljenek. Biztos, hogy a termelőszövetkezetek megszervezésével olyan közvetlenül nem jelentkezik az anyagi érdek, mint korábban. Ezért a földhöz kötöttség, a föld szeretete is meglazult. Megyénk városfejlesztési adataiból is az derül ki, hogy a város lélekszáma növekszik, és egyes falvaké határozottan csökken. Pedig a falu is zárt település, csak a tanyához képest nem nyújt annyi többletet mint a város. Ezért nagyon sokszor vagy a tanyai ember telepszik közvetlen a városba, vagy a falusi unta meg már azt a környezetet, amelyben élt, és könnyíteni akar rajta. Olyan személyes szabadságot akar gyakorolni, mint a munkahely megválasztása, a szórakozási lehetőségek kiaknázása, és így tovább.

Tegyük fel végül a kérdést: lehet-e olyan állapotot teremteni, hogy a mezőgazdaságból ne vándoroljanak el? Feleljünk rá egyértelműleg, hogy nem. Ilyen állapotot soha sem lehet teremteni, amíg technikai fejlődés lesz, csak olyat,

amellyel csökkenteni vagy elodázni tudjuk ezt a folyamatot. Ezzel tehát a jövőben is számolni kell.

A mezőgazdasági munkaerőt nagymértékben csökkenti a fiatalok elvándorlása. De vajon csak a szocializmus építésének időszakában vándorolnak el faluról a fiatalok? Korántsem. A városok felfejlődése, melyről az imént beszéltünk, általában a falusi fiatalokból töltődött fel a múltban is és jelenleg is, a kapitalista országokban. Nyilvánvalóan a technika, kultúra, városi élet iránt fogékonyabb fiatal *a munkaképes korosztályból* fog a jövőben is elvándorolni.

Egyáltalán, miért vándoroltak el korábban már a fiatalok? Én magam tanyán nőttem fel, csak középiskoláim végzése során kerültem városba, és nagyon jól visszaemlékszem még a tanyai patriarchális családi légkörre. Nem is olyan régen még megtalálható volt — valószínűleg eldugottabb helyeken még ma is — olyan eset, hogy az *idős szülők* — 70 éves életkor körül — még irányítják a család fiait, lányait, azok fiait, lányait, és néhol a dédunoka is ott van már a családban, s még mindig *mértékadóan határozzák meg, hogy ki hogyan éljen a családban és azon kívül. Az egész élet összeütközik napjainkban ezzel.* Ma a VIII. általánost elvégzett fiatal, aki odahaza marad, sem képes elviselni, hogy 10 Ft-ot tegyenek a zsebébe, és ezzel menjen el például bálba. Ma szeret a fiatal is, a felnőtt is — független lenni. Szereti megkapni munkája után a neki járó javakat, és érszényének megfelelően szórakozni is. Nem szeretik ma a sok prédikációt az emberek. Ilyen patriarchális családban ez viszont elkerülhetetlen. Itt tehát arról is szó van, hogy konzerválódott a tanyán régmúlt társadalmunkból itt maradt szokás, amely minduntalan összeütközik a jelenlegi lüktető élettel.

A VIII. általánost végzett fiatalok megközelítőleg felét az oktatási reformi jegyében elküldjük középiskolába. Akit oda nem vesznek fel, annak igen jelentős része elmegy ipari tanulónak. Emellett elmennek még mezőgazdasági tanulónak, és igazán nem lehet azon csodálkozni, hogy 100 munkában kiöregedett ember helyébe csak 20 lép a munkaképes korba, vagyis 5 kiöregedett ember helyébe csak egy fiatal lép a mezőgazdaságban. Tehát arról beszélhetünk, hogy ezt a folyamatot sem lehet megállítani. Intézkedésre szükség van, de a felgyorsult élettempó egy kicsit erőteljesebben érzékeltette velünk a fiatalok elvándorlását, mint pl. 15 esztendővel ezelőtt.

A cikkben szerepel, hogy a *szakszövetkezetek elszívják a termelőszövetkezet munkaerejét.* Ez nem ismeretlen fogalom Csongrád megyében sem. Itt is az ültetvényvel rendelkező termelőszövetkezeti tagok napszámba megfogadják ugyanannak a termelőszövetkezetnek ültetvényvel nem rendelkező tagjait. A szakszövetkezetnél, úgynevezett „vegyes művelésű” termelőszövetkezeteknél, termelőszövetkezeti csoportoknál közvetlenebbül fejeződik ki az anyagi érdek, mint a termelőszövetkezetekben. Az ültetvények olyan bevétel jelentenek egy-egy vele rendelkező tagnak, hogy azért a legkritikusabb időszakban is hajlandó áldozatot hozni. Így születik a 100—120 Ft-os napszámber. Ennek természetesen többféle kihatása van. Az ilyenfajta szövetkezetek összességükben beváltották a hozzá fűzött reményeket, mert pl. az őszibaracktermés mennyisége az átszervezés során nem csökkent, sőt tovább emelkedett. Ez népgazdaságilag előnyös. Előnyös abból a szempontból is, hogy az egyébként elvándorolni akaró embereknek munkaalkalmat biztosított akkor, amikor a közös esetleg nem tudott volna, vagy ha tudott volna, nem állt volna módjában anyagiakat is a megélhetéshez olyan mértékben biztosítani. Mindennek ellenére azonban fennáll a társadalmi összeütközés.

A kérdés csupán az, hogy kristálytisztán akarjuk-e látni — bármi áron, egyik napról a másikra — a szocialista elvek érvényesülését, vagy pedig okosan és bölcsen megteremtjük a *visszaesés nélküli átmenet* előfeltételeit. Mi jelen esetben az utóbbi utat járjuk. *Kimondva, kimondatlanul — versenyt teremtettünk a termelőszövetkezetek közös gazdasága és az ültetvényvel rendelkező tagjai között.* Pl. a balástyai Móra Ferenc Tsz ezt a versenyt úgy bonyolította, hogy ma már tudja biztosítani az egy napi munkáért ugyanazt, amit az ültetvényvel rendelkező tag biztosít. Itt már bekapcsolódott mindaz az előny, amit a *szervezettebb munkáról, kulturáltabb körülményekről* elmondtunk, ezért nagyobb a vonzása a termelőszövetkezetnek, mint az egyéni ültetvényesnek. Tavaly óta már előfordult, hogy egyik volt zsellér tag így fizette ki a tekintélyes ültetvényt: „Sok dolgunk van nekünk a szövetkezetben, nem érünk rá magához elmenni dolgozni.”

Mindenesetre szembevetendő, hogy ahol a szövetkezetek alacsonyabb típusait, átmeneti formáit jól sikerült megválasztani, onnan kevesebb fiatal vándorol el. Számunkra külön megnyitgató, hogy öttömösi, mórահalmi, domaszéki fiatal parasztfiúk jelentkeztek levelező tanulónak a mezőgazdasági technikumba. Ez azt mutatja, hogy nemcsak ott maradt a faluban a fiatal, hanem szakmát is akar

szerezni, amellyel végérvényesen hozzáköti sorsát a faluhoz. Ebből a szempontból külön tanulmányt érdemelne az a dolgozat, amelyet a felvételi vizsgára jelentkezők írtak, hogy „miért akarnak tanulni!”.

Szabad-e sajnálni az ilyen egyszerűbb szövetkezetek jelenlegi térhódítását? Véleményem szerint nem. Belőlük is termelőszövetkezet lesz. Náluk is teret hódít a technika, és ez az, ami leginkább — az anyagiakon túl — képes megkötöni a fiatalat. A *zákányszéki Homokkultúra termelőszövetkezeti csoport közös üzeme-gységében* — megközelítően 1000 kh — 10 db gép van, 100-as tehenészet, ültet-vények vannak, és a közös üzeme-gységben dolgozók közül csak egy fő idősebb a 40 évnél, a többi fiatalabb, de az *átlagkereset 2000 Ft*, illetve valamivel fölötte alakul.

Tulajdonképpen a tagéletkor olyan alakulása, amelyről a cikk szól, eléggé általános. Évente a tagéletkor két évvel lesz magasabb. Rohamos lesz a következő öt éves terv idején a munkaképes korúak csökkenése. Jelenleg *60 éven alul* — tehát munkaképes korban — *58%-a* van a szövetkezetek tagságának. Ez a követ-kező 5 esztendőben 30, illetve 40% közötti mértékre fog alászállni. Ennek ará-nyában nyilvánvalóan csökkenni fog a közös munkában résztvevők száma is, illetve van itt még valami, ami szintén úgy szerepel, mint mezőgazdasági, pon-tosabban szövetkezeti munkaerőt elszívó hely. Ez pedig a *háztáji*.

Ma kétségtelenül megállapítható, egyfajta függetlenedési törekvés a háztáji gazdaságokban. Sok olyan emberrel beszéltem, aki tekintélyesebb — 10 holdnyi vagy annál nagyobb — földterülettel rendelkezett, jól gazdálkodott, azonban most, ha a hátához vernék a földet, akkor sem venné vissza. Ugyanezt tapasztaltam jugoszláviai utam során is. Megtanultak az emberek kis területen intenzíven gaz-dálkodni — és emellett *vergődik* a termelőszövetkezet, nem tud anyagilag talpraállni —, így aztán kész a függetlenedés gazdaságilag.

A ferencszállási Új Élet Tsz.-nél 190 hold háztáji földet mérnek ki minden évben, de 1965-ben már csak 17 holdat vetettek be ebből kukoricával, a többin uborkát, vöröshagymát, fokhagymát, dughagymát és mindenféle *nagy pénzt hozó, munkaigényes növényt* termesztettek. November végén a 21 hold cukorrépának a nagyobbik része még a földben volt. Itt már a közös gazdaság vajmi keveset tud a tagjaival rendelkezni. A ruszai termelőszövetkezetekben ma magasabb állat-létszám van, mint bármikor a felszabadulás előtt és bármelyik feketeföldi gazda-ságban. Csakhogy, ez úgy ment végbe, hogy a megalakulástól kezdve csökkent a közös állomány. Ki ne olvasott volna már az újságok hasábjain *a nappal alvó és enni nem tudó malacokról?* Ezek a „nyitva felejtett” ólajtón át éjjel táplál-koznak a határban...

A termelőszövetkezet és a háztáji gazdaság egészséges kapcsolatát megtalálni nehéz dolog, és ennek ez idő szerinti gyakorlatunk nem is túlságosan kedvez.

Közismert, hogy a szövetkezetbe a családfo lépett be, hogy általában kevésbé lépett be a felesége vagy a fia. Vásárhelyen korábban sem nagyon volt szokás pl., hogy az asszonyok dolgozzanak a kukoricaföldön, de nem tehetta ezt meg a makói hagymás, és ez a „hagyomány” ma szépen tükröződik a szövetkezetekben is. Legszembetűnőbben ott találkozzunk ezekkel a visszahúzó esetekkel, ahol szektás nézetekből fakadóan az anyagi ösztönzésnek még a legegyszerűbb formájától is fél-tették a szövetkezetet. *Nem használták ki a rejtett munkaerőt.* Pedig ezt még a kapitalisták is régen tudták, ma is tudják, sőt építenek is erre. Egyszóval, teljesen érett a kérdés társadalmi méreteken is a felülvizsgálatra. Ilyen lehetőség nálunk is van. 1965-ben a hódmezővásárhelyi Viharsarok Tsz.-nél sok makói, nem mező-gazdasági foglalkozású vállalt hagymaterületet, akik csak szombaton délután, illetve vasárnap művelték meg a területet. Ilyenkor *gépgyári munkás, üzletben dolgozó pénztáros, cukrász, szabadságon levő tengerész is részt vett a hagyma megművelé-sében.* Vasárnap kétszer, háromszor annyi ember jött Makóról dolgozni, mint hét-köznap. *Építenünk kell erre még jó ideig nekünk is.*

Bács megyéhez leginkább a mi szegedi járásunk hasonlít. A megye területének több mint egyharmada, de tanyavilágának fele összpontosul itt. Az állatállomány több mint kétharmada helyezkedik el az egyéni és háztáji gazdaságokban. Kérdés csak az, hogy társadalmi méreteken erről az állományról le tudunk-e mondani? Képesek vagyunk-e a szocializmus építésének időszakában lemondani arról, hogy a családi munkaerő a háznál termeljen?

Elképzelhető-e, hogy a szocializmus építésében nincs szükség arra a rejtett családi munkaerőre, amely soha nem fog elmenni az iparba, nem fog elmenni a termelőszövetkezet földjére kapálni, hogy annak csak fogyasztónak kell lenni, amíg társadalmunk termelő tevékenységet folytat? Azt hiszem, nem képzelhető el! Csakhogy ez ne így legyen, ahhoz — az átszervezés után annyi idővel — kell vala-

mit tegyünk, mert itt *rejtett munkaerő húzódik meg*, és ennek a termelőtevékenységéről lemondani a szocializmussal szemben — bűn.

Amikor az úgynevezett vegyes művelésű termelőszövetkezetek és termelőszövetkezeti csoportok alapszabályát készítettük, az előkészület során többen szorgalmazták a közös férőhelyeknek az eddiginél nagyobb mértékű létesítését. Reális célkitűzés lenne-e napjainkban, hogy a közösen állítsuk elő azt a nagy mennyiségű állati terméket, melyet jelenleg a háztáji termel? Azt hiszem, nem. A szövetkezetek megalakulása óta sok millió Ft-ot hiteleztünk a szövetkezeteknek állatférőhely létesítésére, hasonlóképpen sok millió Ft kedvezményt adtunk, mert a megépülő férőhelyeket benépesítették. Azonban se szeri, se száma az olyan majorknak, ahol a novemberi esőzés közben már elakad a takarmányt vagy trágyát szállító fogat. Nincs kövesút.

Azt lehet mondani: majdnem minden istállóba, amelyet eddig építettünk, összegyűjtöttünk, vagy vásároltunk a szövetkezetnek 100 tehenet, hogy ne egyet kelljen kézzel etetni, itatni, hanem legalább százat, s közben férőhelyenként 16 ezer forintot kifizettünk, noha ebből még az országnak sem több állatja, sem több teje vagy húsa nem lett. Ebből persze nem az következik, hogy ilyet nem kell csinálni a jövőben, hanem *sürgősen merül fel részben a meglévő technológiával való ellátás*, hogy legyen termelékenyebb a munka, mint a paraszti istállóban volt. Ugyanakkor erőforrásaink korlátozottak, és nagyon kis mértékben bírnak újakat építeni. A technológiával való felszerelés — út, víz, villany — a III. ötéves tervi beruházásainknak kb. kétharmad részét igénybe veszi, és csak egyharmad marad az új férőhelyekre, amiből szarvasmarha-férőhelyet kell létesíteni, mert az csökken minden háztájit támogató intézkedések ellenére is. Tehát a többi — főleg *sertés és baromfi* — állatférőhely építésére *nincs lehetőség*, és azt a *háztájiban kell tartani*. Ráadásul — bár sokan ezt nem hiszik el — 100 állatot úgy gondozni, etetni, *olyan módszerekkel, mint a kisparaszti istállóban — a nagyüzemnek ráfizetéses*. Arról van tehát szó, hogy *részben technológiával kell felszerelni* a megépülő épületeket, úttal, vízzel, villannyal, villanymeghajtású gépekkel ellátni, hogy a nehéz fizikai munka alól az itt dolgozókat mentesítsük, ugyanakkor a *háztáji gazdaságokban meglévő rejtett munkaerőt termelőerővé kell tennünk*. Mindezeket egybevetve, úgy látszik, hogy objektíve szükség-szerűség a mezőgazdaság számára a háztáji gazdaság fenntartása és fejlesztése. Hogyan történik a nagyüzemi állatférőhelyek kialakítása és milyen gyorsasággal, ki lehet-e bírni a termelés visszaesése nélkül vagy nem, ez kérdés, de éppen ezért *áthidaló megoldásokra* van szükség.

II.

A cikk is felveti, hogy *részes műveléssel* próbálkoznak a szövetkezetek áthidalásképpen. Nem régen egy nem mezőgazdasági foglalkozású pártszervezet hívott meg tájékoztatót tartani a mezőgazdaság helyzetéről. Arra kértem őket, hogy írják fel a 4—5 legfontosabb kérdést, amely leginkább foglalkoztatja a párttagságot. Az első kérdés így hangzott: *miért van részes művelés a szövetkezetekben? Milyen hatása van ennek a termelésre? Valóban, tegyük fel magunknak a kérdést mi is. Miért van részes művelés a termelőszövetkezetekben?*

A szövetkezetek megalakulása után törvényben és alapszabályban rögzítést nyert, hogy csak az a szövetkezet gazdálkodik vagy működik szocialista módon, amelyik a végzett munka mennyiségét és minőségét, valamint a szétosztásra váró javak mennyiségét — tagjai között — munkaegység alapján számolja, illetve osztja el. Időközben kiderült, hogy *kár volt olyan mereven ráakasztani a munkaegységre a szocialista jelzőt*. Ma is sok helyen küzdünk azzal a nézettel, hogy egyedül a munkaegységet ismerik el szocialistának.

A marxizmus klasszikusai — hacsak Sztálint is nem számítom ide — *sehol nem írtak a munkaegységről, csak a végzett munka mennyisége és minősége arányában való részesedésről*. Ami Sztálint illeti, az 1930-as évek elején helyesen állapította meg, hogy az árukibocsátás mértéke és a pénzforgalom olyan alacsony a szovjet faluban, hogy nincs reális alapja a munka pénzbeli díjazásának. Ha ezt széles mértékben a kollektivizálással párhuzamosan az egész szovjet mezőgazdaságban megvalósítanák, akkor ez a bérből és fizetésből élők számára — egészében a szovjet állam számára — olyan terhet jelentene, amelyet nem bírna ki. Ezzel több központi bizottsági ülés is foglalkozott ugyancsak helyesen, tárgyilagosan mérlegelve a helyzetet.

A végzetes hibát viszont akkor követték el, amikor 1935-ben az úgynevezett sztálini minta-alapszabályban törvénybe iktatták, hogy csak a munkaegységben való számolás az egyedül törvényes és szocialista. Ezzel az adottságokat figyelmen

kívül hagyták, és tagadták, hogy eltérő természeti és közgazdasági viszonyok között működnek kolhozok, amelyeknél természetesen más lehet a fejlődés gyorsasága is. Mi a szovjet kolhozok tapasztalatai alapján alakítottuk ki a szövetkezetek minta-alapszabályát. Még ma is kísért sok helyen az azóta már a Szovjetunióban is felszámolás alatt levő szemlélet.

Erdekes, hogy Lenin már 1921-ben, a Nagy Októberi Szocialista Forradalom 4. évfordulóján, amikor értékelte a szovjet hatalom négy esztendejét, világosan megmondta, hogy tévedtek, amikor úgy ítélték meg: elegendő a forradalmi lelkesedés, és hogy minden állampolgár a felfegyverzett proletariátus fizetett alkalmazottja. Levonta a következtetést, hogy a népgazdaság minden ágában — így a mezőgazdaságban is — a szocializmus felépítésének egész időszakában a legszélesebb körű anyagi ösztönzés kell megvalósítani, mert mindaddig, amíg a javakat munka szerint osztják el, szükséges a több és jobb munkára ösztönözni.

Azóta több évtized telt el, és ma is vitatott dolog, hogy pl. a részes művelés szocialista-e vagy nem. Az egyik funkcionárius erről úgy nyilatkozott, hogy „jó, jó, tudom én, hogy ezt csinálni kell, de legalább ne ideologizáljunk hozzá”. Vajon egyet lehet-e érteni az ilyen felfogással. Aligha. Napjaink társadalmi jelenségeit — így többek között azt is, hogy részes művelés van a termelőszövetkezetekben — tudnunk kell hova tenni. Kell hogy legyen róla véleményünk. Meg kell tudni magyaráznunk, hogy miért alkalmazzuk. Tudni kell dönteni, hogy ez segíti-e a szocializmus felépítését, vagy nem. Szerintem, ha a végzett munka mennyiségével és minőségével arányban áll a megkapott rész, akkor szocialista az elosztás. Ráadásul közvetlenül érthető, nem igényel bonyolult számítást, megfelel a hagyományoknak.

Többen azt vetik ellene, hogy ez a feudalizmusból maradt itt. De vajon a pénzt a szocializmusban találták fel? Nagyon közismert mondas, hogy valaminek az elismerése nem gond, mióta a főnőcikiak feltalálták a pénzt. Tehát a tartalom és a forma keveredik itt. Vajon munkaegység-jóváírás mellett — amely állítólag szocialista forma — ha többet kap az egyén, mint amennyire a végzett munkájának mennyisége és minősége feljogosítaná, akkor szocialista tartalmú-e a szocialista forma? Azt hiszem, nem. Tartalmat és formát nem szabad összekeverni.

Mégis, mivel magyarázható, hogy a szövetkezetekben elég rohamosan terjed a munkaintenzív ágazatokban a részes művelés? Mindenekelőtt a termelőeszközök fejlettségével. Emellett hosszabb időre is fel kell készülnünk a háztáji gazdaságokban várható, legalább másfél-két évtizedes perspektívája miatt, a természetbeni részesedés biztosítására. Évek óta figyelemmel kísérjük, hogy a részes művelés, vagy egy-egy szövetkezet adottságának megfelelő egyéb formájú anyagi ösztönzés elősegítette-e a kapások jobb megművelését, a szövetkezet anyagi alapjainak felhalmozását. Több cikkből és elemzésből úgy ismerjük, hogy ez munkakedvet teremtett, munkaintenzitást növelt, és az eredményeket fokozta. Megteremtette az anyagi alapját, hogy megerősödés után más ágazatokban rátérjenek a pénzdíjazásra. Ezzel tehát azt is mondjuk, hogy magában hordozza saját felszámolásának csíráját. Eppen ezért átmeneti forma, és mindaddig, amíg létjogosultsága van, alkalmazni kell.

Találkoztam olyan esettel, hogy az anyagi ösztönzés különféle módjaival be tudták vonni az ipari műszakon túl még egy fél mezőgazdasági műszakra az iparban dolgozókat is, ami szintén hagyományos a szocializmus építése során. Erről tanúskodik a hódmezővásárhelyi Viharsarok Tsz esete is. Addig, amíg komolyabb gépesítés nem lesz, ezt sem tudjuk nélkülözni. Az egyik községben éveken keresztül az út egyik oldalán a termelőszövetkezet közös kukoricája volt, a másik oldalon a háztáji. A férfi munkaerő vidékre járt dolgozni. Szombaton délben, amikor teherautóval hazafelé jöttek, az asszonyok dupla kapával a vállukon a háztáji kukorica sarkán várták férjeiket. Nem is csoda, hogy majdnem kétszer annyi termést adott a háztáji kukorica. A következő évben úgy gondolkodtak a szövetkezet vezetői, hogy mindenki annyi háztáji kukoricaterületet kap, amennyit a községből vállal, és egybe mérik ki. (Itt egyébként sem jutott több 1 kh-nál.) Fel-tételezték, hogy éppen úgy várják az asszonyok férjeiket, mint a múlt évben. Így is történt. azzal a különbséggel, hogy most már a szövetkezeti kukorica is olyan sokat termelt, mint a háztáji az előző évben.

Ilyenkor fel szokott vetődni: „de mi marad a közösnek?” Ebben a szövetkezetben az előző évhez képest 36%-kal többet vittek el a tagok, de a közösnek három és félszer több maradt. Azt hiszem, a példa önmagáért beszél. Ennek ellenére a gépesítésnek, öntözésnek, a kémiai anyagok alkalmazásának megvan a jelentősége. Ahogyan az élőmunka aránya csökken a végtermékben, olyan arányban a százalékos résznek is kell csökkenni, mert a gépet, a műtrágyát, az

öntözőtelepet az ipari munkás állította elő. Annak a munkának is szerepe van a termelés fokozásában, éppen ezért nem illetheti meg változatlan rész — ezek alkalmazása után — a termelőszövetkezeti tagot. Az ösztönzést viszont a technika alkalmazása mellett is — mint Lenin mondta — a szocializmus felépítésének teljes időszakában — fenn kell tartani.

Az ideológiai viták során sok esetben felmerült, hogy *milyen az összefüggés az erkölcsi és anyagi ösztönzés között.* Ezt a legtöbb helyen, vagy legalábbis számos helyen szembe állították egymással. Ebben az esetben nem lehet csodálkozni, hogy az áthidaló megoldás szerepét nem tölti be az anyagi ösztönzésnek ez a módja, vagy pedig a vallott elvek és cselekedetek között nincs szoros összefüggés, illetve ellentmondás van. Ma a termelőszövetkezeti pártszervezetek is akkor járnak el helyesen, ha élére állnak minden olyan kezdeményezésnek, vagy éppen a szövetkezeti pártszervezet kezdeményez, amely a javak nagy mennyiségét, jó minőségben biztosítja a közös számára amellet, hogy *aki többet állít elő ezekből a javakból, jobban segíti elő a közös gyarapodását, azt kell bátorítani, azt kell erkölcsileg is elismerni. Ez esetben kizárt dolog, hogy ellentmondás legyen a szavak és a tettek között.*

Az előbb már szó esett róla, hogy a mozgósító és áthidaló átmeneti megoldásokkal szemben ellenható tényezők is érvényesülnek. Néhány már ezek közül felszínre került. Tekintsük át azokat részletesebben.

III.

Mint említettem, az ellenható tényezők közé kell sorolni a *régről itt maradt szemléletet* is. De nemcsak az egyes emberek fejében maradt konzervatív gondolkodás, hanem fennmaradt napjainkig egy korábbi, hivatalos szemlélet törvényesített formája is. Ezt ma mechanizmusnak nevezzük, és az ilyenfajta kinövéseket és gátló tényezőket országon belül komoly elemzésnek vetették alá, folyik azok javító kidolgozása és konstruktív irányba való terelése.

A cikk megemlíti, hogy ilyen eset a mérleg hiánya is. Ha egy szövetkezet mérleg hiányos lesz, akkor lezárult a tagok részesedése, mert az elképzelések — még hozzá eléggé hivatalos elképzelések — szerint abszolút nulláért is képes egy szövetkezeti tag egész éven át öntudatosan dolgozni. Szintén felülvizsgálatra szoruló elmélet. Természetes, hogy ilyen esetben dezorganizálódik a munkaszervezet. Éppen betakarításkor hagyják a tagok — anyagi érdektelenség folytán — a megtermett árut kint, elpusztul, ami a mérleg hiányt tovább növeli, a szövetkezet anyagi helyzetét tovább rontja. Mindebből látszik, konstrukciós hiba is van.

Szinte mindennap találkozunk a szövetkezeti mozgalommal szembeható tendenciákkal. Ilyen a cikkben említett engedély nélküli fuvarozás. De vajon miért fuvaroznak engedély nélkül a szövetkezeti tagok? Miért igyekeznek lovat szerezni, holott az alapszabály szerint ez tilos? A szövetkezetek ma törvényileg „kiszolgáltatottak” az állami fuvarozó vállalatnak, csak AKÖV-fuvarlevéllel fuvarozhatnak. A lokális fuvarigényeket a vállalat nem elégíti ki, a szövetkezetnek meg nem szabad. Így az a szövetkezeti tag vagy kívülálló jár jól, aki két rossz gebét vesz, és a mi mechanizmusunkon támadt részen tényleg nepmann módjára megzsirosoodik, fuvaruzorás lesz belőle. *Mindez törvényesített támogatással történik... Szerencsére felülvizsgálat alatt van, és várhatóan rövidesen megjelenik a szövetkezetek melléktevékenységének szélesítésére hivatott szerv rendelkezése.*

Zavaróan hat a cikk szerint — sajnos, igaz az általános gyakorlatban — a feljelentésről és eljárásról szóló rész. Nem egy olyan szövetkezetről tudunk, ahol különféle szervek vizsgálata, amely indokolatlanul elnyúlt, a kihatások tömkelegét vonta maga után. Különösen ha a vizsgálók olyan képet festenek, hogy a tagok máris rács mögött látják az elnököt, dezorganizálólag hat, rontja a munkamorált, ellene hat a legjobb ösztönzésnek is. Felülvizsgálatra szorul ezért az a szemlélet is, hogy azonos módon kell-e elbírálni, ha valaki „jogtalan” előnyökhöz juttat egy közösséget — jelen esetben szövetkezetet —, mintha azt nem a szövetkezet kasszájába, hanem a saját zsebébe tette volna. Ugyanis ez arra ösztönöz, ha még egyszer módja lesz, ne a közösség számára lopjon, hanem a maga hasznára.

Másrészről egy szövetkezet nem szökhet el. Egy szövetkezet számlájáról hatósági intézkedéssel el lehet venni a jogtalanul megszerzett összeget. A szövetkezetnek vagy a hatóságnak módjában van részbeni vagy teljes kártérítést is kiszabni, vagy szabálysértéssel büntetni az egyébként társadalmilag elítélendő cselekedetet. *De a társadalmi súlyosságát egy ügynek azonos módon elbírálni, akár egyéni haszna lett volna valamilyen ügyletből a szövetkezet vezetőjének, akár a szövet-*

kezet számára próbált haszonra szert tenni, szerintem torz és felülvizsgálatra szoruló szemlélet.

A cikk felveti azt is, hogy a felvásárló szervnek a termelésért is érezni kellene a felelősséget. Tulajdonképpen a most folyó viták témakörébe tartozik ez is. Mindent központi készletbe gyűjteni, ami egy faluban áruvá lesz, és azután központi készletből valamennyi jelentkező szükségletet kielégíteni, indokolatlan terhet ró az államra. Eddig ezt fenntartani helyes volt, mert az árutermelés növelésére, a pénzforgalom emelésére sarkallta a szövetkezetet. No de ez a tendencia már él gyakorlatilag, ezért nem szabad ugyanúgy eljárni, mint Sztálin tette 1935-ben a kolhozok szubsidiálszabály-mintával, nem lehet egy kaptafára húzni az egyik és a másik szövetkezetet.

Kell-e a bérből és fizetésből élőknek elviselni, hogy jelentős termelési kapacitás, rejtett munkaerő ne kerüljön kihasználásra, amit a szomszédos kert termékből, vagy a helyi termelésből helyből lehetne felhasználni? Kell-e indokolatlan szállítással megterézni és ráadásul a fogyasztó számára nem kívánt minőségben odajuttatni az árut? Ezzel egy időben légüres teret teremteni a szabadpiacon, aminek következtében ha friss árut akar a fogyasztó — a bérből és fizetésből élő — azt fizesse meg drágábban? Mindebből látszik, hogy a szerződés ellenható tényező, ez is jelenleg felülvizsgálatra szorul és rendezést kíván.

IV.

Amikor a megoldásokról, az előrehaladás gátjairól szól az ember, nem állhatja meg, hogy fel ne vesse: „hiszen van itt megoldás”, vagy „már formálódik a megoldás”. Így járt ezzel Hatvani Dániel is. Nemcsak a kivezető utat, de a megoldást is keresgeti. Ez kétségtelen, jogos társadalmi igény. Más kérdés, mikor lesz meg hozzá az anyagi alap, hogy a bérből és fizetésből élőkkel azonosan lehet a munkát elismerni fizetésben — természetben vagy mindegy, hogy milyen formában jelenik meg — a termelőszövetkezeti tagnál is. Kétségtelen, hogy a társadalom számára van olyan fontos és egyenrangú munka a mezőgazdasági termelés, hogy aki egy életet ledolgozott, a társadalom többi tagjához méltóan részesedjék a családi pótlékból, nyugdíjból.

Ez sokat jelent, és el is kell idáig jutni, mert nem kis fizetésű szakemberek is problémáznak azon, hogy tagok vagy alkalmazottak legyenek-e. Többen felteszik a kérdést: miért kerüljön ő hátrányosabb helyzetbe, ha a szövetkezetnek tagja lesz, mintha ugyanannak a szövetkezetnek alkalmazottja lesz? Szerintem konstrukció kérdése, hogy hogyan nyúlunk ehhez, honnan vesszük hozzá a szükséges anyagiakat, de az egész életszínvonal emelésének elengedhetetlen feltétele, hogy a mezőgazdasági termelés növekedjék. S itt eljutottunk ismét egy olyan kérdéshez, hogy: tag, vagy alkalmazott...

A tag — ha jól gazdálkodik a szövetkezet — többféle előnyt élvez az alkalmazottal szemben. A tapasztalat azt mutatja, hogy az intenzív termelést folytató szövetkezetek évről évre több alkalmazottat vesznek fel. Igen ám, de az alkalmazott megkapja a bérét, és nem érdekelt az egész szövetkezet eredményében. Mi legyen a megoldás? Egyik-másik helyen az alkalmazottak aránya olyan magas, hogy ki kellene dolgozni az alkalmazottak érdekeltségét az egész gazdaság eredményében. Az alkalmazott nyilvánvalóan csak tanácskozhat, de nem szavazhat a szövetkezeti rendezvényeken, de a nyereségrészesedés formáját mégis meg lehet valósítani, csupán ki kellene dolgozni. Elképzelhető, hogy az előbbi kérdések rendezése után, plusz ilyen anyagi ösztönzés hatása mellett az alkalmazott is taggá válhék — a hőmezővásárhelyi Viharsarok Tsz-ben pl. fele vállalta a tagsági viszonyt —, de ha nem, akkor is hozzá lenne kötve a szövetkezethez, annak sorsa az elvégzett munkán túl is érdekelné.

Mi legyen a háztájival, mi legyen a rejtett munkaerővel? Régen ismert Magyarországon a háziipari szövetkezet. Komoly exportot is le tud bonyolítani, meg tudja oldani, hogy a gyerekneveléssel vagy az öregek gondozásával foglalkozó, vagy éppen csökkent munkaképességű egyén képességének megfelelő munkával értéket termel, táppénzt élvez, nyugdíjat kap, mert bedolgozó tag. A kapitalisták is megtalálták már, hogy pl. a híres japán tranzistoros rádiót szerelőcsarnokokban csak összeszerelik, egyéb apró részeit a bedolgozók otthon állítják elő. *Mi 15—20 esztendőig még* — bár egyre csökkenő mértékben — *nem tudunk lemondani a háztáji gazdaságokról.* Sem erőnk, sem pénzünk, hogy valamennyi ma tanyán élő embert beköltöztessünk zárt településre; sem erőnk, sem pénzünk, hogy valamennyi állatot közös férőhelyen elhelyezzünk. De ha mindezek után, azt akarnánk elérni, hogy dolgozzék férfi, nő és felnövekedett gyermek a gárhoz hasonlóan az üzemben, akkor a szolgáltatóágazatok — kommunális intézmények — olyan hálózatát kellene létrehozni, ami lehet szép perspektíva — de nem 15—20 éves távlatokban.

Addig tehát gondolkozzunk realisan. El kell jutni odáig, hogy a közös számára a kisparaszti férőhelyeken, a háztáji udvarban, az *othon levő rejtett munkaerő értéket állítson elő. A bedolgozó háziipari szövetkezeti taghoz hasonlóan a társadalom tekintse dolgozó tagnak. Ismerje ezt el minden következményével, ideértve a nyugdíjat is.* Egészen más dolog ám felépíteni valamilyen állatférőhely — amelyet különben anyagi erőnkkel arányosan úgyis kell csinálni —, és egészen más dolog annak felújításához hitelt adni és mégis korszerű színvonalon termelni, tápot etetni, folyó vizet, infralámpát beszerelni. Természetesen a munkaerő nem lesz olyan termelékeny, mint a gyárszerű mezőgazdasági üzemben. De mindez szép célkitűzés, és anyagi erőnk mondja meg, hogy milyen ütemben tudjuk csinálni. Addig is éini kell, mégpedig mindennap jobban. Addig is elő kell teremteni ennek az anyagi alapját. Nem marad más hátra, mint a *közösnek kell megszervezni a háztáji termelést*, amikor a családot állatot nevel, hizlal, egyszóval értéket állít elő a közös számára, annak közbejöttével, vagyis kooperál. Ez esetben megfékezhető a függetlenedési törekvés. A Baranya megyei Baksán pl. a tojóhibridek (háztájiban) a közös által adott tápot eszik — mint nálunk Ambrózfalván, s ha valaki a közössel szemben nem tesz eleget kötelességének, akkor leáll számára a tápszállítás. Itt a közöstől függ a háztáji fejlődése. Szerves egységet alkot a kettő.

Nem kell félni attól, hogy ez egoista szemléletet növel, bár van ilyen hatás, mint ahogy az anyagi ösztönzésnek is van harácsolási kinövése, mégis kell anyagi ösztönzést alkalmaznunk. Nem kell félni, hogy az komolyan útjában fog állni az igazi nagyüzemi fejlődésnek. Ha ezt a tételt elfogadnánk, akkor kétségbe vonnánk, hogy a termelőeszközök objektíven hatnak, kétségbe vonnánk, hogy a termelékenyebb munka az egyedüli, amely képes az előző társadalmat legyőzni. Ezt pedig a történelem igazolta, nehéz kétségbe vonni.

Említettem, hogy ma a VIII. általánost végzett gyerekek közel felét középiskolába küldjük. Egyik párttaggyűlésen azt kérdezték tőlem: ezek szerint az oktatási reform kárt okoz a mezőgazdaságnak? Nem! Amiről eddig szóltam, az kicsinyben és nagyban feltételezi a fizikának, kémiának, biológiának, matematikának alapos ismeretét, szélesebb látókör meglétét. Így tehát elkerülhetetlen a beiskolázás legfeljebb valamivel alacsonyabb mértéke a gimnáziumokban, és átmenetileg a szakmunkásképzés halad gyorsabban, de meg kell találni a visszavezető utat az érettségiző szakmunkások számára is a mezőgazdaságba és iparba egyaránt. *Szó sem lehet arról, hogy valamennyi érettségizett fiatalember iróasztal mellé kerüljön.* A szakmai képzettség fejlett kapitalista országokban is követelmény. A technika előrehaladása követeli azt meg, és nem lehet másképpen a szocializmusban sem. Ez esetben később, de képzetlenebb, felkészültebb munkaerőt kap a mezőgazdaság, mint a VIII. általános elvégzése után.

Szerencsénk — az eddigiekből tudjuk —, hogy a nagy ültetvények már olyan módon kerültek eltelepítésre, hogy a munkák jelentős részét a ma ismert gépekkel el lehet végezni. A termés betakarítása azonban még nem tartozik ezek közé. Valószínű, a jelenlegi és jövő generáció ilyen kérdésben is talál majd megoldást, vagy bizonyos cikkeket élvezetéről le fog szokni az emberiség. Mivel ezt nehezen teszi, *valószínű, hogy technikai vagy kémiai vonalon megoldást keres.* Átmeneti nehézségek itt is lehetnek.

Nem egy országban hét végén a nagy városokban lehet transzparensüket látni — ahol a mezőgazdaságban dolgozók aránya az összes lakosság 4—5 vagy 10%-a —, hogy: „szerezze be gyümölcsszükségletét hét végi kirándulással egybekötve”. Ez persze átmeneti megoldás. Mi még nem tartunk itt. Bár szüret idején már megyékben is találkozni hét végi kirándulással egybekötött, és az IBUSZ által rendezett szüreteléssel. Én magam is részt vettem ilyenén, nagyon kellemes, jó dolog, felkarolásra vár.

Mi sokszor hivatkozunk arra, hogy tőkés devizából a mezőgazdaság igen komoly bevételt biztosít az országnak, de azt már ritkán mondjuk hozzá, hogy olyan cikkek kivitele árán érjük ezt el, amelyek előállításához sok kézi munkaerő szükséges. Hogy a tőkés országok ilyen cikkeket megvásárolnak tőlünk, annak az a kulcsa, hogy van kézi munkaerőnk a mezőgazdaságban — bár egyre csökkenő mértékben —, *nekik pedig nincs*, hogy ezeket a cikkeket előállítsák.

Ez pedig elég hosszan ható objektív tényező. Ha ezt figyelembe vesszük, akkor különösen érthető, amit az előbb a rejtett munkaerő kihasználásáról, a bedolgozó szövetkezeti tagokról írtam. A jövőben sem lesz más megoldás mindezek mellett, mint lehetővé tenni, hogy *jelenleg meglevő kisüzemi ültetvények fokozatosan rekonstruálásra kerüljenek úgy, hogy lehetővé váljék a ma ismert gépek üzemeltetése.* A Csongrád megyei vegyes művelésű termelőszövetkezetek és termelő-

szövetkezeti csoportok új alapszabálya szerint a közös alaphoz való hozzájárulás esetén fix összeget kell befizetni. Ez a fix összeg nincs tekintettel arra, hogy tőkehiányos vagy gazdagon termő szőlővel, beteg vagy bőtermő gyümölcsfákkal rendelkezik-e a tag. Ez pedig arra ösztönöz, hogy amelyik beteg, tőkehiányos — ha nem érdemes a tagnak a részarány után a hozzájárulást befizetni —, vágja ki. De a szövetkezet közössége kezességet vállal érte, hogy ugyanolyan nagyságú, vagy megközelítően azonos nagyságú ültetvényt nagyüzemi módon telepítsen el. Ez vonatkozik a háztáji ültetvényekre is. Ez alól csak a házikert kivétel.

Ezzel tulajdonképpen társadalmi méretekben takarítunk meg munkaeerőt. Betakarításnál a pénzfizetés és a megfelelő végtermék társadalmi munkával szervezett, személyhez kötött betakarítás a jövőben is megmarad, amíg ennél jobbat nem találunk ki.* Az alapszabályokat, az új szövetkezeti törvényt úgy kell megalkotni, hogy az kedvezően hasson a technika alkalmazására, a mi hazai szükségletünk kielégítésére, és ezáltal munkaeerőt tudjon felszabadítani társadalmi méretekben, és egy-egy a mezőgazdaságban maradt munkaeerő évről évre a saját szükségletén felül egyre több ember szükségletét is termelje meg. Ehhez a termelői árakat is emelni kell, és csökkenteni kell a termelőeszközök árát. Senki sem gondolhatja komolyan, hogy érdekei ellenére gépet alkalmaz a szövetkezet. *Ma ugyanis az a helyzet, hogy sok esetben olcsóbb kézi erővel dolgozni, mint géppel. Mihelyt ez megváltozik, minden gazdaságot a zsebe kényszerít a holtmunka alkalmazására.* Zákányszéken pl. ősszel 4 hold szamócat telepítettek úgy, hogy a vezetőség kijelölte a helyet, ahol a tagok hajlandók ilyenre vállalkozni, és minden szükségset beszerez számukra, szolgáltatásokat elvégez megfelelő részesedés ellenében. Pedig a szamóca azon gyümölcsfajok közé tartozik, amelyet nagyobb méretekben üzemiileg nem vállalnak a szövetkezetek.

Ennek ellenére a nagyüzem megléte a biztosítéka annak, hogy ez létrejöjjön, és a rejtett munkaeerő kihasználódjon, mert most már a múltból ismert tőkeszegénység sem akadály — a szocializmus felszabadította ezt a korlátot —, teret nyitott a termelésnek. Mind gazdaságilag, mind politikailag olyan állapotok teremtésére van szükség, amellyel elő tudjuk segíteni a technika alkalmazását, *az ipari munkásokkal azonos módon a kommunális juttatásokat.* Aki munkaképes, és dolgozni tud, termelő tevékenységet kell hogy folytasson, és az ipari vagy szellemi munka mellett — más alapokon mint eddig — nagyon hosszú időn keresztül mezőgazdasági ténykedést még végezni kell. El kell odaig jutni, hogy egy faluban egy szövetkezet legyen az a fórum, amelyben a meghirdetett elveknek megfelelően valóban az egyéni boldogulás forrását leli meg a falun élő ember. Ez a közösön keresztüli értékesítéssel, a szociális kedvezményeken, bedolgozáson keresztül egyaránt kell hogy érvényesüljön.

V.

Amikor a határban meggyújtják a tavaszi gízgázt, feketén bodorodik a füst. Ahogyan elég az otthagyt kukoricaszár és gyomnövény, gyenge parázs marad, és fehéren száll a füst. S ez egy kissé azt is szimbolizálja, hogy van kivezető út...

SAS BÉLA
a Csongrád megyei Tanács V. B.
Mezőgazdasági Osztályának vezetője

ÜGYINTÉZÉS

Az építésvezető:

A KISZ-házak lassan haladtak. Hol ez nem volt, hol az. Födém-tálcá meg egyáltalán nem volt. Lovas János kőműves gyártotta néhányadmagával, de... rossz szervezés miatt, későn kezdték. Várni kellett az elkészült elemek beszállításáért, mert a technológia szerint a födém-tálcának legalább 28—30 nap a kötési ideje. Addig mozgatni sem szabad.

Sok idő. A munkát sürgették, és persze elsősorban az én fülémet rágták, mert én vagyok az építésvezető. De a tálcák miatt nem haladtunk. Végül is úgy döntöttem: lesz ami lesz. Elkészdtük berakni a födém-tálcákat, azonmód. Némelyik

* A-cikket az árrendezés előtt írták. A szerk.